

TADBIRKORLIK SALOHIYATINING NAZARIY ASOSLARI VA AMALIY AHAMIYATI

Xabibullayev Baxtiyor Abdulvoxid o`g`li,

Namangan muhandislik-qurilish institute tayanch doktoranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada tadbirkorlik salohiyati tushunchasi, uning nazariy asoslari va amaliy ahamiyati tahlil qilinadi. Tadbirkorlik salohiyatining iqtisodiy o'sish, innovatsiyalar va ijtimoiy rivojlanishdagi roli ko'rib chiqiladi. Maqolada tadbirkorlik salohiyatini shakllantiruvchi omillar, uni o'lchash usullari va rivojlantirish strategiyalari muhokama qilinadi va tadbirkorlik salohiyatini oshirish uchun kompleks yondashuv zarurligiga alohida e'tibor qaratiladi.

Аннотация: В данной статье анализируется понятие предпринимательского потенциала, его теоретические основы и практическое значение. Рассмотрена роль предпринимательского потенциала в экономическом росте, инновациях и социальном развитии. В статье рассматриваются факторы, формирующие предпринимательский потенциал, методы его измерения и стратегии развития, при этом особое внимание уделяется необходимости комплексного подхода к повышению предпринимательского потенциала.

Abstract: This article analyzes the concept of entrepreneurial potential, its theoretical foundations and practical importance. The role of entrepreneurial capacity in economic growth, innovation and social development is examined. The article discusses the factors that form entrepreneurial potential, its measurement methods and development strategies, and special attention is paid to the need for a comprehensive approach to increase entrepreneurial potential.

Kalit so'zlar: tadbirkorlik salohiyati, innovatsion tadbirkorlik, tadbirkorlik ekotizimi, iqtisodiy rivojlanish, tadbirkorlik ta'limi, institutsional muhit

Ключевые слова: предпринимательский потенциал, инновационное предпринимательство, предпринимательская экосистема, экономическое развитие, предпринимательское образование, институциональная среда.

Key words: entrepreneurial potential, innovative entrepreneurship, entrepreneurial ecosystem, economic development, entrepreneurial education, institutional environment

Kirish. Zamonaviy iqtisodiyotda tadbirkorlik faoliyati innovatsiyalar, ish o'rinlari yaratish va iqtisodiy o'sishning asosiy harakatlantiruvchi kuchi sifatida qaraladi [1]. Tadbirkorlik salohiyati esa bu jarayonning markaziy elementi hisoblanadi. Baumol (1990) ta'kidlaganidek, tadbirkorlik salohiyati jamiyatning institutsional tuzilishi va rag'batlantirish tizimi orqali yo'naltirilishi mumkin bo'lgan resursdir [2].

Ushbu maqolaning maqsadi tadbirkorlik salohiyati tushunchasini chuqur o'rganish, uning nazariy asoslarini tahlil qilish va amaliy ahamiyatini aniqlashdan iborat. Tadqiqot doirasida quyidagi masalalar ko'rib chiqiladi:

1. Tadbirkorlik salohiyatining nazariy asoslari va konseptual modellari;
2. Tadbirkorlik salohiyatini shakllantiruvchi omillar;
3. Tadbirkorlik salohiyatini o'lchash usullari va ko'rsatkichlari;
4. Tadbirkorlik salohiyatini rivojlantirish strategiyalari va siyosati.

Tahlil va natijalar. Tadbirkorlik salohiyatining nazariy asoslari. Tadbirkorlik salohiyati tushunchasi ko'p qirrali bo'lib, uni turli olimlar turlicha talqin qilishgan. Schumpeter (1934) tadbirkorlikni "ijodiy vayron qilish" jarayoni sifatida ta'riflab, tadbirkorlik salohiyatini innovatsiyalar yaratish va joriy etish qobiliyati bilan bog'lagan [3]. Kirzner (1973) esa tadbirkorlik salohiyatini bozordagi imkoniyatlarni ko'ra bilish va ulardan foydalanish qobiliyati sifatida talqin qilgan [4].

Tadbirkorlik salohiyati – bu shaxsning yoki tashkilotning tadbirkorlik faoliyatini muvaffaqiyatli amalga oshirish qobiliyatidir. Tadbirkorlik salohiyati bir nechta omillarga bog'liq bo'lib, ularga quyidagilar kiradi:

E'tiqod va motivatsiya: Tadbirkorlar o'z g'oyalari va maqsadlariga bo'lgan ishonch va motivatsiyani saqlab qolishlari zarur. Bu, ko'p hollarda, muvaffaqiyatli ishlash va qiyinchiliklarni yengib o'tishda yordam beradi.

Malaka va bilim: Tadbirkorlikda muvaffaqiyatga erishish uchun, tegishli sohalar bo'yicha bilim va ko'nikmalarga ega bo'lish zarur. Bu, bozorni tahlil qilish, marketing, moliya va boshqaruv kabi yo'nalishlarni o'z ichiga oladi.

Ijodkorlik va innovatsiya: Yangi g'oyalar, mahsulotlar yoki xizmatlarni ishlab chiqarish uchun ijodkorlik va innovatsion yondashuv zarur. Bu tadbirkorlarning raqobatbardoshligini oshiradi.

Risklarni boshqarish: Tadbirkorlik faoliyati doimo risklar bilan bog'liq. Muvaffaqiyatli tadbirkorlar risklarni baholay olishadi va ularga qarshi strategiyalar ishlab chiqadilar.

Resurslarni boshqarish: Tadbirkorlar samarali ravishda vaqt, mablag' va inson resurslarini boshqarish qobiliyatiga ega bo'lishlari kerak. Bu, o'z navbatida, tashkilot faoliyatining samaradorligini oshiradi.

Tarmoq va munosabatlar: Tadbirkorlikda muvaffaqiyat uchun tarmoqlar va aloqalarni o'rnatish muhimdir. Bu, yangi imkoniyatlar va hamkorliklarni yaratishga yordam beradi.

Umumiy qilib aytganda, tadbirkorlik salohiyati – bu muvaffaqiyatli tadbirkor bo'lish uchun zarur bo'lgan ko'nikmalar, bilimlar va imkoniyatlarni o'z ichiga olgan kompleks tushunchadir. Tadbirkorlar o'z salohiyatlarini rivojlantirish orqali yangi imkoniyatlarga erishish va o'zlarini iqtisodiy jihatdan raqobatbardosh qilishlari mumkin.

Zamonaviy tadqiqotlarda tadbirkorlik salohiyati ko'pincha quyidagi komponentlarni o'z ichiga olgan kompleks tushuncha sifatida qaraladi [5]:

1. Shaxsiy xususiyatlar (tavakkalchilikka moyillik, innovatsionlik, maqsadga intiluvchanlik);
2. Bilim va ko'nikmalar (boshqaruv, moliyaviy savodxonlik, bozorni tushunish);
3. Ijtimoiy kapital (aloqalar tarmog'i, hamkorlik qobiliyati);
4. Imkoniyatlarni aniqlash va baholash qobiliyati.

Tadbirkorlik salohiyatini shakllantiruvchi omillar. Tadbirkorlik salohiyatining shakllanishiga ta'sir ko'rsatuvchi omillarni mikrodarajada (individual) va makrodarajada (ijtimoiy-iqtisodiy) ko'rib chiqish mumkin [6].

Mikrodaraja omillari:

- Shaxsiy tajriba va ta'lim;
- Oilaviy muhit va namunalari;
- Psixologik xususiyatlar.

Makrodaraja omillari:

- Iqtisodiy sharoitlar va bozor imkoniyatlari;
- Institutsional muhit va qonunchilik bazasi;
- Madaniy qadriyatlar va ijtimoiy normalar;
- Texnologik rivojlanish darajasi.

Audretsch va Belitski (2017) o'z tadqiqotlarida ko'rsatganlaridek, bu omillarning o'zaro ta'siri tadbirkorlik salohiyatining shakllanishida muhim rol o'ynaydi [7].

Tadbirkorlik salohiyatini o'lchash usullari. Tadbirkorlik salohiyatini o'lchash murakkab vazifa bo'lib, turli yondashuvlar mavjud. Global Entrepreneurship Monitor (GEM) tomonidan ishlab chiqilgan metodologiya eng keng tarqalgan usullardan biri hisoblanadi [8]. U quyidagi ko'rsatkichlarni o'z ichiga oladi:

1. Tadbirkorlik faoliyatiga kirishish niyati;
2. Yangi tashkil etilgan bizneslar soni;

3. Tadbirkorlik ekotizimining rivojlanish darajasi;
4. Innovatsion tadbirkorlik ulushi.

Bundan tashqari, individual darajada tadbirkorlik salohiyatini baholash uchun psixometrik testlar va so'rovnomalar qo'llaniladi [9].

Tadbirkorlik salohiyatini rivojlantirish strategiyalari. Tadbirkorlik salohiyatini rivojlantirish uchun kompleks yondashuv zarur. Bu jarayonda quyidagi yo'nalishlar muhim ahamiyatga ega [10]:

1. Ta'lim tizimini takomillashtirish:
 - o Maktablarda tadbirkorlik asoslarini o'qitish;
 - o Oliy ta'limda amaliy tadbirkorlik dasturlarini joriy etish;
 - o Uzluksiz ta'lim va malaka oshirish imkoniyatlarini kengaytirish.
2. Institutsional muhitni yaxshilash:
 - o Biznesni yuritish uchun qulay sharoitlar yaratish;
 - o Intellektual mulk huquqlarini himoya qilish tizimini takomillashtirish;
 - o Soliq tizimini soddalashtirish va rag'batlantiruvchi mexanizmlarni joriy etish.
3. Moliyaviy resurslardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish:
 - o Mikrokreditlash dasturlarini rivojlantirish;
 - o Venchur kapitalini jalb qilish uchun qulay shart-sharoitlar yaratish;
 - o Davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarini takomillashtirish.
4. Innovatsion infratuzilmani rivojlantirish:
 - o Texnoparklar va innovatsion markazlar tarmog'ini kengaytirish;
 - o Biznes-inkubatorlar va akseleratorlar faoliyatini qo'llab-quvvatlash;
 - o Ilmiy-tadqiqot muassasalari va biznes o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish.

Xulosalar. Tadbirkorlik salohiyati zamonaviy iqtisodiyotning muhim resursi bo'lib, uning rivojlanishi mamlakat iqtisodiy o'sishi va innovatsion rivojlanishining asosiy omillaridan biri hisoblanadi. Ushbu tadqiqot natijalariga ko'ra, quyidagi xulosalar shakllantirildi:

1. Tadbirkorlik salohiyati ko'p qirrali tushuncha bo'lib, uni shakllantirish va rivojlantirish uchun kompleks yondashuv zarur.
2. Tadbirkorlik salohiyatining shakllanishiga ham individual, ham ijtimoiy-iqtisodiy omillar ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli, uni rivojlantirish strategiyalari har ikkala darajani ham qamrab olishi lozim.
3. Tadbirkorlik salohiyatini o'lchash va baholash metodologiyasini takomillashtirish zarur. Bu esa o'z navbatida samarali siyosat ishlab chiqish imkonini beradi.
4. Tadbirkorlik ta'limi, institutsional muhitni yaxshilash, moliyaviy resurslardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish va innovatsion infratuzilmani rivojlantirish - tadbirkorlik salohiyatini oshirishning asosiy yo'nalishlari hisoblanadi.

5. Davlat, ta'lim muassasalari, biznes va fuqarolik jamiyati institutlari o'rtasidagi hamkorlik tadbirkorlik salohiyatini rivojlantirishning muhim sharti hisoblanadi.

Ushbu tadqiqot natijalari tadbirkorlik salohiyatini rivojlantirish bo'yicha davlat siyosatini ishlab chiqishda, ta'lim dasturlarini takomillashtirishda va tadbirkorlik ekotizimini shakllantirish strategiyalarini ishlab chiqishda qo'llanilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

- [1] Acs, Z. J., Estrin, S., Mickiewicz, T., & Szerb, L. (2018). Entrepreneurship, institutional economics, and economic growth: an ecosystem perspective. *Small Business Economics*, 51(2), 501-514.
- [2] Baumol, W. J. (1990). Entrepreneurship: Productive, unproductive, and destructive. *Journal of Political Economy*, 98(5), 893-921.
- [3] Schumpeter, J. A. (1934). *The theory of economic development: An inquiry into profits, capital, credit, interest, and the business cycle*. Transaction Publishers.
- [4] Kirzner, I. M. (1973). *Competition and entrepreneurship*. University of Chicago Press.
- [5] Shane, S., & Venkataraman, S. (2000). The promise of entrepreneurship as a field of research. *Academy of Management Review*, 25(1), 217-226.
- [6] Welter, F. (2011). Contextualizing entrepreneurship—conceptual challenges and ways forward. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 35(1), 165-184.
- [7] Audretsch, D. B., & Belitski, M. (2017). Entrepreneurial ecosystems in cities: establishing the framework conditions. *The Journal of Technology Transfer*, 42(5), 1030-1051.
- [8] Bosma, N., & Kelley, D. (2019). *Global Entrepreneurship Monitor 2018/2019 Global Report*. Global Entrepreneurship Research Association (GERA).
- [9] Obschonka, M., Silbereisen, R. K., & Schmitt-Rodermund, E. (2010). Entrepreneurial intention as developmental outcome. *Journal of Vocational Behavior*, 77(1), 63-72.
- [10] Isenberg, D. J. (2010). How to start an entrepreneurial revolution. *Harvard Business Review*, 88(6), 40-50.

Copyright: © 2024 by the authors. This work is licensed under a Creative Commons Attribution-4.0 International License (CC - BY 4.0)

